

U RZĘDOWE I GWAROWE NAZWY MIEJSCOWOŚCI POŁUDNIOWEJ BIAŁOSTOCCZYZNY. MIEJSCOWOŚCI O DWÓCH NAZWACH

MICHAŁ KONDRATIUK

W sąsiadujących ze sobą gwarach polskich, białoruskich i ukraińskich obecnego województwa podlaskiego, na obszarze między Kanałem Augustowskim na północy a rzeką Bug na południe, w powiatach: bielskim, hajnowskim i siemiatyckim nazwy geograficzne są bardzo ciekawe, bo zróżnicowane pod względem językowym, słowotwórczym i znaczeniowym. Obok toponimów polskich występują nazwy wschodniosłowiańskie i bałtyckie oraz formacje hybrydalne polsko-białoruskie, polsko-ukraińskie i słowiańsko-bałtyckie [6,7].

Podstawą materiałową artykułu są gwarowe zapisy nazw miejscowości we wszystkich punktach zamieszkałych południowej Białostocczyzny, zebrane pod kierunkiem prof. Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej, przeze mnie, J. Gołubowskiego, M. Wróblewskiego i T. Zdancewicza podczas prac nad rejestracją nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych, przeprowadzanych w latach 1961-1970, na zlecenie Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy Urzędzie Rady Ministrów oraz gwarowe formy nazw miejscowości zebrane przez zespół Pracowni Filologii Białoruskiej Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, w czasie prac nad Atlasem gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny [15].

Przyczyną dużego zróżnicowania nazw miejscowości było dawne osadnictwo terenu niejednolite pod względem etnicznym, językowym i wyznaniowym. Obszar ten od Kanału Augustowskiego na północy, po Bug na południe, był zasiedlany z kilku kierunków: z całego zachodu przez Mazowszan (Mazurów), od wschodu przez Białorusinów spod Grodna i Wołkowyska z domieszką Litwinów i potomków Jaćwingów oraz od południowego wschodu znad Bugu i Brześcia przez Rusinów pochodzenia wołyńskiego. Te różne fale osadnictwa na ziemiach zachodnich dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego przy granicy z Koroną, zetknęły się tworząc jeszcze obecnie widoczny podział na trzy zasadnicze części: zachodnią – zasiedloną przez ludność polską, przeważnie drobnoszlachecką, część południowo-wschodnią zasiedliła we wsiach chłopskich i miastach ludność ruska nadbużańska oraz część północno-wschodnią, którą

objęła w posiadanie białoruska ludność znad Niemna i Rosi z dużą domieszką litewską i potomkami emigrantów jaćwieskich [2, 28, 29, 30].

Porównując urzędowe postaci nazw miejscowości z badanego obszaru (wcześniej powiatu bielskiego) z formami gwarowymi widzimy nieraz dużą rozbieżność tych nazw w zakresie wymowy, morfologii czy słowotwórstwa. Różnice te można by uznać za warianty fonetyczne, morfologiczne lub słowotwórcze nazw urzędowych. Są jednak nazwy ludowe, których nie możemy uznać za warianty nazw urzędowych. Chodzi więc nam o miejscowości mające po dwie różne nazwy, z których jedna jest nazwą gwarową (ludową) używaną przez okoliczną ludność i to w dużym promieniu, druga zaś jest nazwą oficjalną używaną przez urzędy państwowe, występującą w różnych wykazach urzędowych i na drogowskazach. Nazwy te są utworzone od innych podstaw derywacyjnych. Jeśli chodzi o dawne mapy, to można jedynie stwierdzić, że przynajmniej niektóre z nazw ludowych figurują na mapach lub planach jako oboczne obok nazw urzędowych, a nawet jako jedyne.

Rozbieżność znaczeniową nazw urzędowych i ludowych, odmiennosc ich podstaw słowotwórczych uwidacznia poniższe zestawienie, w którym podana jest paralelnie nazwa urzędowa (jej charakter, przynależność administracyjna w ramach wsi, gminy i powiatu) oraz nazwa ludowa w formie mianownika, dopełniacza i czasem też miejscownika, a także przytoczona jest forma przymiotnika urobionego od nazwy osady. Zapis nazw gwarowych został maksymalnie uproszczony. Poza literami alfabetu polskiego oznaczano jedynie [u] niezgłoskotwórcze łącznikiem nad literą [ǫ] i miejsce akcentu przez podkreślenie samogłoski akcentowanej np. Korchǫ, Mackǫwicz, Kaźmǫr.

NAZWA URZĘDOWA

charakter obiektu

lokalizacja (wieś, gmina, powiat)

NAZWA LUDOWA

(nom., gen., adi.), inne nazwy

Bernadzki Most

wieś, gmina Narewka, pow. hajnowski

Bernǫczczyna, -ny, adi. bernǫcki

Budy

wieś, gmina Białowieża, pow. hajnowski

Pǫrszy Budy, -szych But

adi. bǫdnicki

Dawidowicze

wieś, gmina Zabłudów, pow. białostocki

Dawǫdoǫci, -oǫ, -ax

adi. dawǫdoǫski lub Strylcǫ, -ǫǫ,

adi. stryǫlecki

Długi Bród

wieś, gm. Dubicze Cerkiewne, pow. hajnowski

Mackǫwicz, -ǫǫ, -ǫch

adi. mackǫwiczǫǫski

Górny Gród

wieś, gm. Dubicze Cerkiewne, pow. hajnowski

Hur(y)ngǫszczyna, -ny

adi. hurnǫǫski

Istok

wieś, gmina Czyże, pow. hajnowski

Sracze, -ǫǫ, adi. sraczǫǫski

Jasionówka Mała kol. wsi Jasienówka [Stara], gmina Dziadkowice, pow. siemiatycki	<i>Mąta Jasien<u>u</u>fka // Gęsikow<u>i</u>na, -ny, adi. jasien<u>o</u>fski</i>
Koski-Falki wieś, gmina Perlejewo, pow. siemiatycki	<i>K<u>o</u>ski M<u>ą</u>te, -kuf -łych adi. kosk<u>o</u>ski</i>
Koski-Wypychy wieś, gmina Perlejewo, pow. siemiatycki	<i>K<u>o</u>ski D<u>u</u>że, -kuf -żych adi. kosk<u>o</u>ski</i>
Kostuszyn-Kolonia kol. wsi Przybyszyn, gmina Ciechanowiec, pow. wysokomazowiecki	<i>Kost<u>u</u>sin, -na // Dwor, -ru</i>
Kraskowszczyzna przys. wsi Witowo, gmina Dubicze Cerkiewne, pow. hajnowski	<i>Korch<u>i</u>, -ch<u>o</u>ŭ adi. korch<u>o</u>ŭski</i>
Kraskowszczyzna daw. osada miasta Hajnówki, pow. hajnowski	<i>Podd<u>o</u>lne, -nego</i>
Minkówka wieś, gm. Narewka, pow. hajnowski	<i>Mińk<u>o</u>ŭka, -ki, adi. mińk<u>o</u>ŭski lub Biehluk<u>i</u>, -koŭ</i>
Moczydły Stare wieś, gmina Perlejewo, pow. siemiatycki	<i>Chowig<u>s</u>ty, -uf, adi. chowig<u>s</u>toski</i>
Nikiforowszczyzna przys. wsi Górny Gród, gmina Dubicze Cerkiewne, pow. hajnowski	<i>Liksijuk<u>i</u>, -k<u>o</u>ŭ</i>
Nowiny † dawny przys. wsi Orzeszkowo, gm. Hajnówka, pow. hajnowski	<i>Lewczuk<u>i</u>, -k<u>o</u>ŭ</i>
Olchowa Kładka przys. wsi Borysówka, gmina i pow. Hajnówka	<i>Iwaniuk<u>i</u>, -k<u>o</u>ŭ, (1.cz.wsi) Ontosie, -si<u>o</u>ŭ, (2.cz.wsi)</i>
Pasieczniki Duże wieś, gmina Hajnówka, pow. hajnowski	<i>Kraśk<u>i</u>, -k<u>o</u>ŭ adi. kraśk<u>o</u>ŭski //Ondronow<u>y</u> // Mikołaj<u>u</u>ŭ Lies (1. cz. osady) Holunk<u>i</u>, -n<u>o</u>k (2. cz. osady)</i>
Pasieczniki-Stebki przys. wsi Pasieczniki Duże, gm. Hajnówka, pow. hajnowski	<i>Stepk<u>i</u> // Holunk<u>i</u> // Mieśk<u>i</u> Lies, -k<u>o</u>ho -sa (3. cz. osady)</i>
Pawlinowo wieś, gmina Orla, pow. bielski	<i>Pawlinow<u>o</u> // Kruh<u>l</u>e, -łoho adi. kruhl<u>o</u>nski</i>
Piszczatka kol. wsi Połowce, gmina Czeremcha, pow. hajnowski	<i>Pyszczatka, -ki // V<u>y</u>dranka, -ki</i>
Podborowisko wieś, gmina Narew, pow. hajnowski	<i>Kara(e)luk<u>i</u>, -<u>o</u>ŭ, adi. kara(e)l<u>u</u>cki</i>

Podlewkowie wieś, gmina Narewka, pow. hajnowski	<i>Haluby</i> , -b <u>o</u> ŭ, adi. <i>halub<u>o</u>ŭski</i>
Podwański przys. wsi Wański, gmina Narew, pow. hajnowski	<i>Kononiuk</i> ŭ, -k <u>o</u> ŭ adi. <i>kononi<u>u</u>cki</i>
Pogorzelce wieś, gmina Białowieża, pow. hajnowski	<i>Pahare</i> lc <u>y</u> , -caŭ // <i>Pierszy Budy</i> , -sz <u>y</u> ch But, adi. <i>b<u>u</u>dnicki</i>
Przechody przys. wsi Nowosady, gmina Hajnówka, pow. hajnowski	<i>Oksentij</i> e, - <u>o</u> ŭ, adi. <i>oksentij<u>o</u>ŭski</i> // <i>Perechod</i> y, -uŭ
Sawiny Gród przys. wsi Dubiny, gm. Hajnówka, pow. hajnowski	<i>Poj(e)dyn</i> g <u>a</u> ki, - <u>a</u> k adi. <i>pojdyn<u>a</u>cki</i>
Siemieniakowszczyzna przys. wsi Babia Góra, gm. Narewka, pow. hajnowski	<i>Miedźwiedz</i> ię, - <u>o</u> ŭ, // <i>Siemieniak<u>o</u>ŭszczyzna</i> - ny adi. <i>miedźwiedz<i>ie</i>ŭski</i>
Skórzec Nowy cz. wsi Skórzec, gmina Ciechanowiec, pow. wysokomazowiecki	<i>Miast</i> ęc <u>ko</u> , -ka
Skryplewo przys. wsi Postołowo, gmina Hajnówka, pow. hajnowski	<i>Kaźmir</i> e, - <u>o</u> ŭ, adi. <i>kaźmir<u>o</u>ŭski</i> // <i>Skrypl</i> ęw <u>o</u>
Smolany Sadek przys. wsi Nowosady, gmina Hajnówka, pow. hajnowski	<i>Worob</i> j <u>e</u> , -b <u>jo</u> ŭ, adi. <i>worobj<u>o</u>ŭski</i>
Sorocza Nózka kol. wsi Nowosady, gmina Hajnówka, pow. hajnowski	<i>Jas</i> ię, - <u>o</u> ŭ, adi. <i>jasi<u>o</u>ŭski</i> (1. cz. osady) Łukasze, - <u>o</u> ŭ adi. <i>łukaszoŭski</i> (2. cz. osady)
Sówka kol. wsi Bujenka, gmina Ciechanowiec, pow. wysokomazowiecki	Ł <u>q</u> czna, -nej
Suszczy Borek przyś., gmina Narewka, pow. hajnowski	<i>Suchad</i> o <u>ły</u> , -ł <u>a</u> ŭ
Teremiski wieś, gmina <i>Terem</i> iski, Białowieża, pow. hajnowski	-sok // <i>Ser</i> g <i>ni Budy</i> adi. <i>teremiszcza</i> nski // adi. <i>b<u>u</u>dnicki</i>
Turenka kol. wsi Turna Duża, gmina Siemiatycze, pow. siemiatycki	<i>Tur</i> ęnka, -ki // <i>Szumowiz</i> na, -ny
Wygon kol. wsi Górny Gród, gmina Dubicze Cerkiewne, pow. hajnowski	<i>Dmytruk</i> ŭ, -k <u>o</u> ŭ, adi. <i>dmytru</i> ćki

W tym miejscu przedstawię tylko niewiele przykładów oikonimów o dwóch nazwach, jednej urzędowej oficjalnej występującej w spisach miejscowości całej Polski lub urzędów wojewódzkich oraz na mapach i drogowskazach przy wsiach, drugiej nazwy gwarowej używanej przez miejscową i okoliczną ludność, przechowywanej w tradycji ustnej, przekazywanej z pokolenia na pokolenie.

Ogólnie wiadomo, że nazwy osiedli ludzkich są zazwyczaj konserwatywne i niełatwo ulegają zmianom. Pomijam tu oczywiście nieliczne na ogół wypadki mechanicznego przemianowania nazw przez czynniki urzędowe. W naszym wypadku mamy jednak do czynienia z odbywającym się in flagranti procesem zamiany jednych nazw na inne bez ingerencji czynników administracyjnych. Radziecki toponimista W. A. Nikonow [17 s. 3] mówiąc o zadaniach toponimiki stwierdził, że „*Топонимика как учение о географических названиях исследует условия их возникновения, их судьбу, их смену, а не только происхождение их, как представляли ещё недавно и некоторые представляют ещё теперь*”. W świetle tego poglądu zadanie nasze będzie więc polegało na zbadaniu warunków powstania wymienionych urzędowych nazw miejscowości i wskazaniu przyczyn, jakie wpłynęły i wpływają na wypieranie tych nazw przez nazwy nowe, na razie używane i zachowujące się tylko w tradycji ustnej okolicznej ludności. Zadanie to można rozwiązać jedynie w oparciu o bogate dane historyczne i współczesne o tych nazwach. Spróbujemy to uczynić analizując część wymienionych nazw.

BERNADZKI MOST, wieś, gmina Narewka, powiat hajnowski: *Bernadzki Most*, kol. SG XV I 113; *Бернадский Мост* SZ 214; *Biernacki Most*, kol. emfiteutyczna o 9 wł. i 9 morgach nadana przywilejem króla St. Augusta 26 czerwca 1793 r. tatarom Aleksandrowi i Józefowi Adzikiczom 1796 Rkps DA-11441; w roku 1761 August III „mając wzgląd na zasługi Augusta *Biernackiego*, stolnika inowrocławskiego” nadaje mu 6 wł. w Puszczy Białowieskiej wolnych od płacenia przez 10 lat Hed 149-150; gw. *berngčyna* (-y), przym. *bernacki*. – N. kult. Por. *most*. Człon wyróżn.: *Bernadzki* i n. gw. *Berngčyna*, to n. dzierz, od nazw. pierwszego właściciela i założyciela osady Augusta *Biernackiego* [11 s. 25].

DAWIDOWICZE, wieś, gmina Zabłudów, powiat białostocki: *Dawidowo* 1576, w tem siele włók 24, z których na strzelectwo wolnych włók 12, na czynszu włók 12, LWP XVI 127; *Dawidowo* 1577, strzelcy, Jabł. I 174; *Dawidowo* 1616, LWP XVII; *Dawidowce* 1661- 1664. W tej wsi strzelcy puszczy JKM, trzyma każdy z nich z osoby swej włók nadane 2 według przywileju ś.p. KJM Stefana de data w Bratyanie zamku die 20 maja 1577, z którego nadania nie inszą powinność powinni jedno służyć służbę swoją jako strzelcy przy osobie JKM, to jest gdy JKM osobą swą na wojną ciągnął tedy przy działach iść powinni a krom wyprawy wojennej powinni być pogotowiu zawdy

z ruśnicami do puszczy dla łowu. Wyzwoleni od wszelkich czynszów poborów i innych kontrybucyj i ciężarów. LWP XVII; *Dawidowce* 1772, wieś czynszowa, Rkps A-1661; *Dawidowcy-Strelcy* 1878-1886, wieś, SZ 100; *Dawidowce- Strzelce*, wieś, SG XV I 391. Pierwotna nazwa dzierżawcza [26 s. 261-264] od imienia własnego *Dawid* zmieniała się na nazwę patronimiczną, a w XIX wieku do jednoczłonowej nazwy patronimicznej, ale zapewne mało komunikatywnej (Na mapie Sotzmanna D.F., *Topographisch Militärische Karte Neuen Preussen*, Berlin 1808 r., występuje jako oficjalna nazwa *Strzelce*) została dołączona druga nazwa *Strzelce*. Ta druga nazwa oznaczała początkowo kategorię ludności służebnej zamieszkającej we wsi *Dawidowo* czy *Dawidowce*, później zaś stała się nazwą samej wsi. W ten sposób powstała dwuczłonowa nazwa wsi, której oba człony są w zasadzie od siebie niezależne i każdy z osobna może pełnić funkcję toponomastyczną. Tak się też stało w praktyce życiowej. Okoliczna ludność używa nazwy *Strylc'ę*, choć zna też nazwę obecną: *Dawidowicze* i dawniejszą *Dawidoŭc'i* uważaną za oficjalną i podtrzymywaną sztucznie przez urzędy i administrację państwową.

DŁUGI BRÓD, wieś, gmina Dubicze Cerkiewne, powiat hajnowski: *Dołhi Bród* XVI-XVIII wiek, uroczysko, Hed. 68; w *Douhim Brodzie* w obrembie, 1792, siedziba strzelców, Rkps DA-11526; w *Dołhim Brodzie* byli strażnicy: *Daniło Mackiewicz*, żona, synowie *Hryhor*, *Jasko*, *Roman*, *Sauka*, córki *Agata* i *Jaudosia*; *Filip Wapp*, żona, syn *Wawryn*, córka *Pałaszka*, parobek i dziewczka sługa, Rkps DA-11438; *Dołhij-Brod* 1878-1886, wieś, SZ 212; *Bród-Długi*, wieś, SG XV I 231; *Długi Bród* 1921, wieś, Skor. 1924. Wieś powstała na uroczysku *Dołhi Bród* i stąd też wzięła swoją nazwę. Według klasyfikacji znaczeniowo-formalnej jest to nazwa topograficzna. *Mackiewiczze* to ludowa nazwa wsi *Długi Bród*. Jest ona nazwą patronimiczną od nazwiska *Mackiewicz*, jednego z dwóch pierwszych osadników tej wsi. Dość liczna rodzina *Daniły Mackiewicza*, który miał czterech synów i dwie córki, była przyczyną rozszerzenia się tego nazwiska na prawie całą osadę, co z kolei dało podstawę okolicznej ludności nazywać mieszkańców *Długiego Brodu* – *Mackiewiczami*. Nazwiska *Mackiewicz* i dziś przeważają w tej wsi. O tym, że nazwa gwarowa *Mack'ewiŭcy* jest w okolicy powszechnie używana i oznacza już nazwę wsi, a nie jej mieszkańców, świadczy przymiotnik urobiony od nazwy wsi (*mack'ewiŭŭšk'i*) oraz nazwa ogółu mieszkańców wsi (*Mack'ewiŭŭŭc'i*) utworzona przy pomocy sufiksu *-oŭc'i*, innego niż ten, który tworzy nazwę wsi, to jest *-iŭcy*. Dowodem na co najmniej osiemdziesięcioletnią tradycję istnienia ludowej nazwy wsi *Mackiewiczze* jest fakt występowania tej nazwy jako obocznej ujętej w nawiasy na mapie polskiej w skali 1: 100 000, opracowanej w latach 1929-1930 przez Wojskowy Instytut Geograficzny (Warszawa 1931). Mapa ta zawiera nazwy czerpane bezpośrednio od miejscowej ludności i nanoszone przez kartografów w czasie prac terenowych [11 s. 49; 12 s. 334-335].

GÓRNY GRÓD, wieś, gmina Dubicze Cerkiewne, powiat hajnowski: *Gurzynów Gród*, *Hurynów* SG XV I 547; *Гуриновъ-Грудъ* SZ 148; *Hurynow Hrud*, obręb nadany 21.XII.1794 Stanisławowi Stachowskiemu. Na tym obrębie jest budynek mieszkalny z izbą, alkierzem i piekarnią. Gruntu wytrzebieonego około 7 morgów. Włościanie jeszcze

nie zasiedleni Rkps Inwentarz leśnictwa białowieskiego 13-24.VI.1796 DA-11441; gw. *hurnqũščyna* (-y), przym. *hurnqũšk'i*. W pierwotnej n. m. *Hurynow Hrud* człon utoż.: *Hrud* jest n. top. od rus. *hrud* 'grąd' a człon wyróżn.: *Hurynow* jest n. dzierz. od n. os. *Huryn* (:Huryj), [3 t. I s. 56]. Dzisiejsza nazwa urzędowa wsi, pisana *Górny Gród*, jest kancelaryjnym przekształceniem niejasnej etymologicznie nazwy rus. *Hurynow Hrud* na nazwę zrozumiałą, przez adideację do *gród* i przym. *górný*. Gwarowa nazwa *Hur(y)ngũščyna* jest n. dzierz. od im. *Huryn* [10 s. 121-131; 11 s. 62-63].

KOSTUSZYN-KOLONIA, kolonia wsi Przybyszyn, gmina Ciechanowiec, powiat wysokomazowiecki: *Kostusin* 1921 folw. Skor 1924; *Kostusin*, folw. Ciecierskich założony na początku XIX w. na gruntach wsi Poniaty SG XV II 137; SZ 104; gw. *Dvor* (-u). N. pam. od im. *Kostusi*, tj. Konstancji Ciecierskiej z Grzybowskich z pocz. XIX w. Nazwa gw. *Dwór* jest n. kult [11 s. 96].

KRASKOWSZCZYŻNA, przys. wsi Witowo, gmina Dubicze Cerkiewne, powiat hajnowski: *Kraskowszczyzna* 1878-1886, uroczysko, SZ 87; *Kraskowszczyzna*, uroczysko, SG XV II 157; *Kraskowszczyzna*, uroczysko, 12 mieszkańców, Skor. 1905; *Kraskowszczyzna* 1921, wieś, 3 domy, 23 mieszkańców, Skor. 1924; *Kraskowszczyzna (Korchy)*, przysiółek, Skor. 1962. Jest to nazwa dzierzawcza od nazwiska *Kraskowski*, por. H. Saffarewiczowa, *Nazwy miejscowe typu Mroczkowizna, Klimontowszczyzna*, Wrocław 1956, s. 43. Wieś *Kraskowszczyznę* ludność z okolicy nazywa *Korchami*. Nazwa ta jako oboczna występuje również na polskiej „setce” z roku 1931 wydanej przez Wojskowy Instytut Geograficzny w Warszawie. Nazwa *Korx'j*, Gen. s *Korxqu*, Loc. v *Korxqx* należy do kategorii nazw rodowych. Pochodzi od nazwiska *Korch* jeszcze do dziś wspólnego dla mieszkańców całej wsi, to zaś od wschodniosłowiańskiego pospolitego wyrazu *korch* – 'kułak = pięść, miara na szerokość dłoni' [12 s. 336; 21, 22, 23].

MINKÓWKA, wieś, gmina Narewka, powiat hajnowski: *Minkówka* 1921 os. Skor 1924; *Mińkówka* SG XIV 189; w Minkowce 1795 Rkps DA-11438; na *Minkowie* 1792 Rkps DA-11526; a от Наровки до Минкович уходов 1592 AWAK III 320-325; gw. *minkoũka* /b'ehluk'j, przym. *minkousk'i*. N. dzierz. od n. os. *Mińko*, *Minko* (:cerk. *Mina*, *Miniej*), por. BirBA 120; Piotr 158. Nazwa ludowa tej wsi brzmi: *Biehluki*, jest to n. rod. od nazw. *Biehluk*, które nosi większość mieszkańców wsi [9 s. 78; 11 s. 127].

NIKIFOROWSZCZYŻNA, przys. wsi Górny Gród, gmina Dubicze Cerkiewne, powiat hajnowski: *Nikiforowszczyzna* XVI-XVIII wiek, uroczysko, Hed. 73; *Dmitruki-Niczyporowszczyzna* 1878-1886, osada, SZ 212; *Dmitruki-Naczypirowszczyzna*, osada, SG XV I 414; *Nikiforowszczyzna* 1921, wieś, 5 domów, 32 mieszkańców, Skor. 1924; *Nikiforowszczyzna (Aleksiejuki)*, przysiółek, Skor. 1962. Wieś powstała na uroczysku o tej samej nazwie. Człon *Dmitruki*, dwukrotnie zaświadczony w przytoczonym materiale historycznym przy nazwie *Nikiforowszczyzna*, jest gwarową nazwą osobnej sąsiedniej osady zwanej urzędowo *Wygon*. *Nikiforowszczyzna*, to nazwa dzierzawcza nazwiska *Niczyporowicz*, *Nikiforowicz*. Ludowa nazwa wsi *Nikiforowszczyzna* brzmi *Liks'ijuk'j*, Gen. z *Liks'ijukoũ*, Loc. -v *Liks'ijukqx*. Jest to nazwa rodowa od imienia *Aleksy* wymawianego w miejscowej gwarze *Liks'ej* [11 s. 137; 12 s. 336-337; 18 s. 173-174].

OLCHOWA KŁADKA, przys. wsi Borysówka, gmina Hajnówka, powiat hajnowski: *Olchowa Kładka* 1921 wieś Skor 1924; SG XIV 207; w *Olchowym* 1795 Rkps DA-11438; *Olchowe Kładki* XVIII w., urocz. Hed 74; gw. *ol'xova kłatka* (-voi, -k'i). N. top. Por. *kładka* 'belka, pniak przerzucony przez rzeczkę czy rów i tworzący przejście dla pieszych' i *olcha* 'Alnus', *olchowa*. Ludowe nazwy należą do kat. rod., pochodzą od n. os. *Ontoś* (Antoni) i nazw. *Iwaniuk*, pospolitego w pow. biel. i hajn. [5]. Omawiana os. leży na terenie nizinnym u źródeł rz. Gnilca i Krzywca, a więc mogły być kładki [11 s. 144].

PAWLINOWO, wieś, gmina Orla, powiat bielski: *Pawlinowo Kruhle* 1921 Skor 1924; *Kruhle Pawlinowo*, folw. SG XV II 170; *Павлиново Круглое* SZ 94; gw. *p'avlinowo//kruhle* (-a), przym. *pawl'inowski* - N. pam. od im. Paulin, Pawlin Byslm 293 Piotr 172. Wieś powstała na miejscu dawnego folwarku *Kruhle* [11 s. 153-154; 25 s. 94].

PODBOROWISKO, wieś, gmina Narew, powiat hajnowski: *Podborowisko* 1921 wieś Skor 1924; *Подборовицк* 1878-1886 SZ 89; gw. *karaluk'i //podbovisko* (-oũ// -a), przym. *kareł'uck'i*. - N. top. oznaczająca 'miejsce leżące pod borem' lub w pobliżu folw. *Borowisk*, istniejącego tu jeszcze w r. 1905. Nazwa ludowa: *Karaluki* jest n. rod. od nazw. *Karaluk* (derywat od im. *Karol*) BirBa 94 [9 s. 78-79; 11 s. 159].

SAWINY GRÓD, przys. wsi Dubiny, gmina Hajnówka, powiat hajnowski: *Sawin Hrud* XVI-XVIII wiek, uroczysko, Hed. 76; w straży hajnowskiej na *Sawinym Hrudzie* w obrębie siedzą strzelcy: *Dawid Kaliszek*, *Paweł Janowski* i *Antoni Janowski* - bracia niedzielni na jednym gruncie siedzą, 1792, Rkps DA-11526; w *Sawinym Hrudzie* 1795, byli strażnicy: *Dawidcza Kaliszkowa*, wdowa, syn Selwester i parobek; *Antoni Janowski*, żona, synowie Chwedor i Bratan, córki Marysia i Tatiana, Rkps DA-11438; *Sowinyj-Hrud* 1878-1886, osada, SZ 212; *Gród Sowi*, uroczysko, SG XV I 535; *Sowin Gród* 1921, wieś w której 12 domów, 63 mieszkańców, Skor. 1924; *Dubiny-Sowiny Grunt* (*Sawin Gród*), przysiółek, Skor. 1962. Nazwa miejscowości pochodzi od nazwy uroczyska, na którym osiedlili się pierwsi strażnicy leśni. Jeszcze i dziś jedno z pól tej osady zachowuje nazwę dawnego uroczyska i brzmi *Sawiny Hrut*, Gen. s *Sawinoho Hrudu*, Loc. v *Sawinum Hrud'e*. Czynnikiem późniejszych zmian nazwy osady było wtórne skojarzenie jeśli chodzi o wyrazy *Sawa>Sowa* oraz niezrozumienie wyrazu wschodniosłowiańskiego *hrud*, 'miejsce suche i wyniosłe wśród łąk błotnistych, ostrów między wodą', co po polsku należy rozumieć jako 'grąd', a nie błędnie jako 'gród', 'miejsce obronne otoczone wałem, murami, zwykle z zamkiem, twierdzą' czy też 'grunt'. Wcześniejsza oficjalna postać nazwy *Dubiny-Sowinygrunt* jest całkowicie błędna i nieuzasadniona. Zupełnie zbędny jest pierwszy człon nazwy, tj. *Dubiny*. Drugi człon nazwy jako wyraz złożony powinien występować w formie zestawienia, gdzie oba wyrazy są niezależne, odmieniają się przez przypadki oraz powinny być pisane rozdzielnie i dużą literą. Według klasyfikacji znaczeniowo-formalnej nazwę *Dubiny-Sowinygrunt* (w jej dzisiejszej postaci) zaliczamy do nazw topograficznych, a pierwotną dwuczłonową postać *Sawin Hrud* uznajemy za nazwę, której pierwszy człon jest nazwą dzierżawczą od nazwy osobowej *Sawa*, drugi zaś - nazwą topograficzną od wschodniosłowiańskiego *hrud*. Ludowa nazwa osady *Dubiny-Sowinygrunt* brzmi *Pojedynak'i / Pojdynak'i*. Była ona zapewne w chwili powstania nazwą żartobliwą. Oznaczała ludzi (z początku

tylko braci Janowskich, porównaj wyżej przytoczony materiał historyczny) osiedlonych na jednym wymierzonym gruncie lub ludzi pojedynczo mieszkających. Dziś nazwa *Pojedynak'i* zatraciła charakter żartobliwy, stała się niezrozumiałą dla okolicznej ludności i oznacza jednocześnie nazwę osady i ludzi w tej osadzie mieszkających (nazwa ogółu mieszkańców wsi nie różni się od gwarowej nazwy wsi). Nazwę *Pojedynaki* formalnie można zaliczyć do nazw rodowych, traktując termin rodowy umownie, jako przyjęty w naszej onomastyce [11 s. 178-179; 12 s. 335-336].

Obecnie część nazw obiektów zamieszkałych jest błędnie przekazywana na mapach i w spisach urzędowych oraz w korespondencji między urzędami. Myślę, że zadaniem administracji miejscowej jest wprowadzenie pewnych korekt i zmian, bo jedynie ona jest władna zaproponować te lub inne rozwiązania, aby uporządkować nazewnictwo miejscowości i pozbyć się błędnych form nazw urzędowych, a czasami nawet dokonać zmian obecnie funkcjonujących nazw oficjalnych na nazwy używane przez miejscową i okoliczną ludność.

Wszechstronna analiza historyczno-językowa dubletów nazw miejscowości pozwala wykryć warunki powstania jednych nazw i wskazać przyczyny zamiany tych nazw przez nowe. Przyczyny te mogą być różne. Charakterystyczny jest jednak fakt, że z wymienionych tu urzędowych nazw miejscowości większość była początkowo nazwami uroczysk. Por. wykaz uroczysk u O. Hedemanna [4 s. 57-80].

Stwierdzone i wskazane fakty istnienia miejscowości o dwu nazwach w powiecie bielskim, hajnowskim i siemiatyckim świadczą o tym, że proces kształtowania się nazw na tym terenie nie jest jeszcze ostatecznie zakończony. Niektóre dzisiejsze nazwy oficjalne, figurujące w urzędowych wykazach i na mapach, są już w pewnym stopniu anachronizmami. Nazwy te miejscowa ludność w życiu codziennym zastępuje nowymi nazwami ludowymi, które nieraz przez dziesiątki lat przekazywane są dzięki tradycji ustnej z pokolenia na pokolenie, zanim staną się oficjalnymi lub wyjdą z użycia. Nazwy ludowe, oznaczając te same miejscowości co i nazwy urzędowe, trafiają często do różnego rodzaju oficjalnych lub półoficjalnych dokumentów, np. skorowidzów miejscowości, map etc. W dokumentach tych figurują one obok nazw urzędowych, a czasami całkowicie je zastępują. I tak na przykład dzisiejsza ludowa nazwa *Stryl'c'e* (urzędowo *Dawidowicze*) na początku XIX wieku uznawana była za oficjalną i na mapie D. F. Sotzmana z 1808 r. figuruje jako *Strzelce*. Ludowe nazwy *Korchy*, *Maciekowicze* i inne na mapie w skali 1:100000 z 1931 roku (opracowanej przez Wojskowy Instytut Geograficzny w Warszawie) są podane w nawiasach obok nazw urzędowych *Kraskowszczyzna*, *Długi Bród*. *Aleksiejuki*, *Dymitruki*, *Korchy* to nazwy ludowe miejscowości zwanych urzędowo *Nikiforowszczyzna*, *Wygon*, *Kraskowszczyzna*, zaświadczone w *Skorowidzu nazw miejscowości województwa białostockiego (Dodatek do Dziennika Urzędowego Nr 6 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku, Białystok 1962. 179 str.)* [22]. Powyższe przykłady pojawiania się nazw ludowych w niektórych oficjalnych dokumentach, jak również informacje o wielu nazwach zaczerpnięte z ust naszych dziadków i pradiadków świadczą o tym, że dzisiejsze nazwy ludowe nie zawsze są wymysłem ostatnich czasów, lecz często mają dłuższą tradycję.

Można by postawić sobie pytanie, dlaczego akurat w powiecie hajnowskim i to w jego wschodniej części skupia się większość omawianych przez nas miejscowości o dwu nazwach. Chcąc odpowiedzieć na to pytanie należy wziąć pod uwagę czas powstania tych osiedli, ich charakter w chwili zakładania oraz ich geograficzne rozmieszczenie. W świetle danych źródłowych prawie wszystkie interesujące nas osiedla o dwu nazwach zostały założone bardzo późno, bo dopiero w końcu XVIII i na przestrzeni XIX wieku. Powstały one na skraju Puszczy Białowieskiej i dawnej Puszczy Bielskiej. Były to początkowo osady kilkurodzinne powołane przede wszystkim do ochrony puszczy i zabezpieczenia łowów. Większość z nich zawdzięcza swoją nazwę oficjalną istniejącym dużo wcześniej nazwom uroczysk leśnych. Z chwilą założenia na tych uroczyskach osiedli, nazwy tych uroczysk stawały się również nazwami nowo powstałych kolonii, przysiółków i wsi.

Zamiana jednej nazwy miejscowej na inną nazwę nie jest zjawiskiem nowym. Zjawisko to występuje już od bardzo dawna i w pewnej mierze również dziś. Z obszaru dzisiejszych powiatów bielskiego, hajnowskiego i siemiatyckiego znamy szereg przykładów zastępowania w przeszłości nazw starych nazwami nowymi. Ograniczę się tu do podania tylko kilku przykładów takich zmian. Podaję je według zapisów w źródłach rękopiśmiennych: *Młodzianowo alias Stryki* (rok 1602, LWP XVII), *siółko Kosczino alias Szastały* (1602, LWP XVII), *wieś Obychodnik alias Grobowiec* (rok 1616, LWP XVII), *wieś Kuzawa alias Babice* (rok 1661-1664, LWP XVII), *wieś Klenniki alias Zygmuntowo* (rok 1661-1664, LWP XVII). W trzech pierwszych przykładach nazwa dziś używana jest podana na drugim miejscu, a w pozostałych dwóch przykładach dzisiejsza nazwa występuje na pierwszym miejscu.

Wiele osiedli na Podlasiu w ciągu wieków zmieniało swoje nazwy. Wypieranie jednych nazw przez drugie było zjawiskiem często występującym także na Mazowszu [31 s. 502-507], a spotykanym chyba na terenie całej Polski. Uświadomienie sobie tego faktu przy badaniach toponomastycznych większych obszarów przyczyni się do uniknięcia wielu błędów wynikających z niedokładnej identyfikacji nazw, które w pewnym momencie były zastąpione przez nazwy nowe. Zniknięcie niektórych nazw miejscowości nie zawsze jest równoznaczne z zaginięciem osad przez te nazwy dawniej oznaczanych.

Literatura

1. Abramowicz Z., Citko L., Dacewicz L., *Słownik historycznych nazw osobowych Białostoczczyzny (XV-XVII w.)*, tom I, A-O, Białystok 1997; tom II, P-Ż, Białystok 1998.
2. *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, tom I, pod red. Stanisława Glinki, Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej i Janusza Siatkowskiego, Wrocław-Warszawa 1980; tom II, III, pod red. S. Glinki, Wrocław-Warszawa 1989, 1993, (skrót: AGWB).
3. Biryła M.V., *Belaruskaja antrapanimija*, t. I-II, Mińsk 1966-69, (skrót: BirBA).
4. Hedemann O., *Dzieje Puszczy Białowieskiej w Polsce przedrozbiorowej (w okresie do 1798 r.)*, Instytut Badawczy Lasów Państwowych, Seria A – Rozprawy i Sprawozdania, Nr 41, Warszawa 1939, (skrót: Hed).
5. *Kartoteka antroponimów z terenu Białostoczczyzny*. Prywatne zbiory autora.

6. Kondratiuk M., *Bałycko-słowiańskie hybrydy nazewnicze z formantem -i(z)na, -szczy(z)na, -icha na terenie Białostocczyzny*, [w:] *Formacje hybrydalne w językach słowiańskich*, pod red. S. Warchoła, Lublin 1986, s. 185-198.
7. Kondratiuk M., *Elementy bałyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego*, Wrocław 1985, *Prace Slawistyczne* nr 41, (skrót: KondEB).
8. Kondratiuk M., *Hajnówka. Dzieje miasta i okolicy*, [w:] *Czasopis*, Rok VI, nr 5, maj 1995, s. 20-21.
9. Kondratiuk M., *Miejscowości o dwu nazwach w powiatach bielskim i hajnowskim*, [w:] *Slavia Orientalis* XVIII, nr 1, 1969, s. 77-84.
10. Kondratiuk M., *Nazwy miejscowe i terenowe od apelatywów geograficznych grąd, hrud na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim*, [w:] *Acta Baltico-Slavica*, t. XII, 1979, s. 147-157.
11. Kondratiuk M., *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostocczyzny*, Wrocław 1974, (skrót: KondNM).
12. Kondratiuk M., *O kilku dubletach w nazwach miejscowości*, *Slavia Orientalis* XVII, nr 3, 1968, s. 333-337.
13. Kondratiuk M., *O metodologii badań onomastycznych na pograniczu polsko-wschodnio-słowiańskim i słowiańsko-bałyckim*, [w:] *Badanie dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, pod red. M. Kondratiuka, Białystok 1995, s. 195-203.
14. Kondratiuk M., *Tendencje słotwórcze w nazwach mieszkańców na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim*, [w:] *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*, t. VIII, 1969, s. 191-200.
15. *Materiały toponimiczne z obszaru Białostocczyzny*. Prywatne zbiory autora.
16. *Miejscowości gminy Hajnówka. Historia, pochodzenie, język*. Pod red. Kondratiuk M., opracowali: Kondratiuk M. i Siegień B., część I, Białystok 2008.
17. Nikonov V.A., *Kratkij toponimiceskij slovar'*, Moskwa 1966.
18. *Ordinacija korolevskich pušč v lesničestvach byvszego Velikogo Knjažestva Litovskogo, sostavlenaja po instrukcii korola Vladislava IV kommissarami... P. D. Isajkovskim, Ch. Belozorom v 1641 g.*, Wilno 1871, (skrót: DP).
19. Rymut K., *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. I, A-K, Kraków 1999; t. II, L-Ż, Kraków 2001, (skrót: RymNP).
20. Rymut K., *Problemy z kodyfikacją nazw genetycznie białoruskich na Białostocczyźnie*, [w:] *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*. Pod red. Abramowicz Z., Dacewicz L., *Materiały z Międzynarodowej Konferencji Onomastycznej*, Białystok-Supraśl 26-27 X 1999, Białystok 1999, s. 257-261 (*Studia Slawistyczne UwB* nr 1).
21. *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1924, t. V – Województwo białostockie, (skrót: Skor 1924).
22. *Skorowidz nazw miejscowości województwa białostockiego*. (Dodatek do Dziennika Urzędowego nr 6 WRN w Białymstoku), Białystok 1962, (skrót: Skor 1962).
23. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, wyd. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1880-1902, t. I-XV, (skrót: SG).
24. *Spis miejscowości PRL*, Warszawa 1967 (skrót: Skor 1967).
25. *Spisok zemlevladienij v Grodenskoj gubernii*. Sostavil P. Dikov, Grodno 1890. (Wykaz zawierający dane zebrane w latach 1878 i 1886), (skrót: SZ).
26. Taszycki W., *Słowiańskie nazwy miejscowe (Ustalenie podziału)*, Kraków 1946; przedruk: *Rozprawy i studia polonistyczne*, t. I, Wrocław-Kraków 1958, s. 228-268.
27. Wawrzyńczyk A., *Rozwój wielkiej własności na Podlasiu w XV i XVI wieku*, Wrocław 1951.
28. Wiśniewski J., *Osadnictwo wschodniej Białostocczyzny, geneza, rozwój oraz zróżnicowanie i przemiany etniczne*, [w:] *Acta Baltico-Slavica* XI, 1977, s. 7-80.
29. Wiśniewski J., *Rozwój osadnictwa na pograniczu polsko-rusko-litewskim od końca XIV do połowy XVII wieku*, [w:] *Acta Baltico-Slavica* I, 1964, s. 115-135.
30. Wiśniewski J., *Zarys dziejów osadnictwa wiejskiego we wschodniej części województwa białostockiego do połowy XVII wieku*, [w:] *Navukovy zbornik* 2, Białystok 1964, s. 3-38.
31. Wiśniewski J., recenzja pracy K. Zierhoffer, *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza*, 1957 [w:] *Onomastica* V, 1959, zesz. 2, s. 502-507.